

Ի խորագոյն կամ յոր անտառ
 Վայրագասուն թէ ազգ բնակէ,
 Ոչ վեր ելցեն մաղթանք յերկին
 Ի լռութեան երեկորին :

Ո՞չ ելաց ըզսիրելին
 Յափըշտակեալ վաղամեռիկ,
 Եւ ոչ ի ցաւս ուսաւ վըշտին
 Բնտրել զանտի կեանս երջանիկ .
 Եւ մաղթանք սուրբ քաղցրասցին
 Ի լռութեան երեկորին :

Յունկն իմ դեռ եւս հընչէ ժամն այն
 Յորում բարձաւ մայրն իմ յինէն,
 Սիրտս ի խորոց առ նա տայ ձայն
 Սիրողաբար որ ինձ լըսէն .
 Եւ մաղթանացս իմ ձայնակցի
 Ի լռութեան երեկոյի :

Ո՞ զիս ի խինդ նորա զլասցի
 Վաղցր ի գըրկացն ո՞ զիս քեցէ,
 Բզմեզ սափոր նոյն ընկալցի
 Բզմեզ երկինք նոյն ծրարեսցէ .
 Եւ մաղթանքն ապա թէ կարճեսցին
 Ի լռութեան երեկորին :

ՅՈՎՍԷՓ ԳԱԲԲԱՐՈՅՅՈ .

Կարթուսեանց Մայրավանքը ¹ :

Արընուպի մերձակայքը որ Վաղղիոյ
 ամենաճոխ ու ամենահին քաղաքներէն
 մէկն է, երկայն, անձուկ ու մթին ձոր
 մը կայ որն որ հին ատեն Մէծ Անապատ
 կը կոչուէր . և իրաւցընէ ամայի անա-
 պատ մըն էր նոյն տեղը, ուր որ և ոչ
 մարդաձայն մը լսուած էր երբէք, թող
 թէ մարդուս մտքէն անցած ըլլար ան
 ապառաժուտ ու վայրենացեալ տե-
 ղուանքը բնակիլ, որուն խոնաւ ան-
 տառներուն ստուերներէն և սևացեալ
 ու սպառնալից լեռանց բարձրութիւն-
 ներէն գազանք իսկ կը հեռանային ու
 կը փախչէին . աս ձորիս մութքն երկ-
 նաբերձ լեռներով խափանուած էր, և
 ուրիշ բան աչքի չէր երևնար բայց ե-
 թէ սեպացեալ ու ահաւոր ժայռեր,

գահավէժ անդունդներ, ճահիճներ և
 ճախճախուտներ, ուստի ոչ անցք մը
 կար և ոչ ճամբայ մը և հազիւ թէ գե-
 ղացին ամբողջ օրուան մէջ կրնար իրեք
 փարսախ տեղ կտրել : Չորին բերանը
 երկու կողմանէ դուրս ցցուած ժայռերը
 կիրճ մը կը ձևացընէին, որ գիշերուան
 խաւարին մէջ աւելի սարսափելի կը
 գործէին նոյն տեղը . հոն մըրկաց և
 փայլատական շառաչմունքէն և հեղեղ
 ներու խուլ գոռալէն և մունչելէն դուրս
 ուրիշ ձայն մը բնաւ չէր լսուեր, և ա-
 հաւաստիկ աս կրճին ծայրն էր ան Ան-
 ապատ ըսուած ձորը, իբրև այդ ահագին
 լեռանց մէջ փորուած ընդարձակ աւա-
 զան մը . և հոն վերջապէս, ուր ամենայն
 ինչ ահաւոր էր ու քստմեղի, մենաս-
 տան մը հիմնուեցաւ որ մինչև ցայսօր
 դեռ կանգուն է :

Ս՞ . Երունոն եղաւ աս վանքիս հի-
 մնադիրը, որ ծնած է մետասաններորդ
 դարուն սկիզբները . ազնուական ու

¹ Գ. Լ. La Grande-Chartreuse.

Կարբուռեանց Մայրավանքը .

Հարուստ ծնողաց զաւակ էր որ իրենց որդւոյն վրայ կարգէ դուրս մտայ յարմարութիւններ ու կատարելութիւններ տեսնելով ամենայն խնամքով զինքը դաստիարակեցին . Բրունոն ծնողացը մեծամեծ ակնկալութեանց համեմատ , ամենայն ուսմանց մէջ իր բնիկ հանճարովն յառաջադիմեց : Բայց Բրունոն որ աշխարհական կարգի ու նիւթական հարստութեանց համար չէր սահմանուած Բստուծմէ , ուստի գնաց

քահանայ եղաւ , և քիչ ատենի մէջ իրեն քարոզատուութեամբն և եկեղեցեաց բեմերէն տուած դասերովը մեծ անուն հանեց Բէյմս քաղքին մէջ , և դեռ երիտասարդ հասակէն բազմութիւ աշակերտներ ստացաւ : Բայ և այլ ճամբորդութիւններէ ետեւ ինքզինքը ուզեց անապատական կենաց տալ , և իր տասը համամիտ ընկերներովը Կրունուլ քաջուեցաւ և իրեն բնակութեան տեղ որոշեց վերոյիշեալ Մեծ Անապատը .

Հոս նախ քանի մը պզտիկ հիւղեր չինեցին և ահա այսպէսով սկսաւ Վարթուհեանց ան նշանաւոր կրօնքը որ մինչև ցարդ կը տևէ : 1084^ն էր որ Մ. Բրուսնոն նոյն տեղը քաշուեցաւ և քիչ ատենուան մէջ մթագին անտառները լուսաւորուեցան , և մարդուս ձեռքին կարողութեամբը նոր նոր ճամբաներ բացուեցան , և մեծայաղթ ճարտար կամուրջներով բերանացեալ վիհերն անցանելի ըլլալով , եկեղեցի մը ու մենաստան մը ելաւ բարձրացաւ հոն . բայց այսու հանդերձ դեռ երկիւղալից է նոյն ձորը ուր որ միայն ան սրբակաց անձինքը լուծեամբ աղօթքի ու հոգևորի զբաղելով կրնան կենալ :

Վարթուհեանց կրօնքը ամենէն խիստ կրօնքներէն մէկը սեպուած է . և իմանալու համար թէ ինչ աստիճանի խիստ կրօնք է , բաւական է գիտնալ իրենց մէկ քանի գլխաւոր կանոնները և թէ ինչ կերպով կ'ապրին : Միս ամենեւին չեն ուտեր . և թէպէտ յայտնապէս ալ գիտնան որ աս բանս վնասակար է մէկու մը կամ երկուքին առողջութեանը , բայց ասոր համար կանոնը ամենեւին չեն տնօրիններ , որպէս զի թուլութեան պատճառ մը չըլլայ . տարւոյն մէջ ութը ամիս խիստ կերպով կը ծոմապահեն . մեծ պահոց , Ննդեան քառասորդականին մէջ և ամէն ուրբաթ օրեր ոչ հաւկիթ և ոչ ալ կաթնեղէն կ'ուտեն : Վերակուրնին օրը մէկ ժում է և իւրաքանչիւրը առանձին իր խողին մէջ կ'ուտէ . միայն մեծ տօնի օրեր սեղանատուն կը ժողվուին . շաբթուն մէջ մի անգամ միայն միաբան շրջադայութեան կ'ելլեն . իսկ մնացած ժամանակը բոլոր՝ կամ եկեղեցին և կամ իրենց խողը կ'անցընեն , և իրենց պարտեզը հոգալէն դուրս ուրիշ աշխատութիւն չեն կրնար ընել : Իսկզբան հոգևորական ու սրբազան գրոց ձեռագիրներն օրինակելու կը զբաղէին . և որովհետեւ ամենեւին վանքերէն դուրս չեն ելլար , ուստի ուրիշ քանի մը կրօնքներու պէս մուրալով չեն ապրիր՝ այլ կը ջանան երկարատև ու հանապազօրեայ աշխա-

տութեամբ իրենց ապրուստը ճարել :

Ինչաւ խարազնը վրաներնէն չեն հաներ . իսկ անկողինն յարդով լեցուցած պարկ մըն է . երեկոյեան ժամը վեցին կը պառկին առանց զգեստնին հանելու . ժամը տասնին կ'ելլեն ու եկեղեցին կը ժողվուին և հոն ինչուան ժամը երեք կ'աղօթեն . ետքը իրենց հիւղը կը քաշուին և ինչուան ժամը վեց դարձեալ կը հանգչին : Այսչափ սաստիկ խստութեանց վրայ ամենէն մեծ խստութիւնն ալ այն է որ ամենեւին չեն խօսիր , այլ հանապազօրեայ լուծիւն մը կը պահեն . այս դժուարին բանս այնչափ դարերէ 'ի վեր հազարաւոր անձինք յանձն առին , որով բնաւ մտածութիւննին մէկմէկու չհաղորդելով և ժամանակնին անդադար մտածականով , աղօթքով ու ընթերցմունքներով անցնելով , խիստ շատ երևելի հեղինակներ ու մատենագիրներ ելան մէջերնէն և խել մ'ալ սուրբեր :

Իրենց Մեծ Սանք ըսուածը ութ անգամ այրեցաւ և իւրաքանչիւր անգամուն կրօնաւորները ամէն տեղէ օգնութիւն գտնելով նորէն շինեցին : Ինդ հանուր չէնք երկու մեծ մաս բաժնուած է , երկայն քառանկիւնի որ իրարու հետ միանալով սրանկիւն մը կը ձևացընեն . մէկ մասը 150 գրկաչափ երկայնութիւն ու 50 լայնութիւն ունի . իսկ երկրորդը նոյնպէս 50 լայնութեան վրայ 200 գրկաչափէն աւելի երկայն է : Իւրաքանչիւր խող ունի մէկ խուց մը մատուռ մը և պարտեզիկ մը . ամէն խողերուն կարասիքն են սեղանատախտակ մը , աթոռ ու խաչ մը : Արկայնաձիգ սրահներուն մէջ աղօտ լոյս մը միայն կը նմարուի , և հոն տիրող մշտնջենական լուծիւնը կ'ընդհատի միայն մշտահոս աղբիւրի մը խոխոջանքէն , զոր միանձունք իրենց առօրեայ պիտոյիցը կը գործածեն : Այկեղեցին մենարանին ճիշդ մէջ տեղը շինուած է . անպաճոյճ է և զարմանալիք մը չունի . բաց յայսմանէ վանքին մէջ երեք ուրիշ մատուռներ ալ կան , որոնցմէ մէկը Մարգարէ Սրբոյ Լուսնիկէայ կը կոչուի , որուն

գմբէթը շատ նշանաւոր է : յողովա-
տեղոյն մէջ, որ 50 ոտք երկայնութիւն
ու 30 ոտք լայնութիւն ունի, դեռ կե-
ցած է նոյն ամբիոնը ուր կ'ելլար իրենց
հիմնադիրը և կրօնաւորաց յորդոր ու
խրատ կը խօսէր, ուր որ նաև շուրջա-
նակի կը տեսնուին ընդհանրական աբ-
բայից պատկերներն ըստ իրենց ժամա-
նակին :

Արչափ ալ խիստ է Վարթուսեան
կրօնքը բայց անով հանդերձ բոլոր Աւ-
րոպա տարածուեցաւ, և Վաթուէոնի
վանքերը ցրուելէն ու աւրելէն առաջ՝
Վաղղիոյ տասնըվեց գաւառներու մէջ
172 վանք ու վանատուն կար, որոնց
ամենուն մէջն ալ նոյն կարգն ու նոյն
կանոնը կը պահուէր . իւրաքանչիւր
միանձն գլուխը գերծած, ճերմակ ա-
սուեայ զգեստ մը կը հագնէ որուն վրայ
սև երկայն խաչ մը կայ : Ա՛նձ Ա՛նք
ըսուածին մէջ՝ որուն ստորագրութիւնը
վերը ըրինք՝ ատենօք 400 անձինք
կային, բայց հիմա առջինին համեմա-
տութեամբ քիչ են . իսկ ճանապարհ-
հորդք որ մինչև ցայսօր հոն այցելութե-
կ'երթան, ամէնքն ալ միաբերան կը
խոստովանին որ ան վայրենացեալ ա-
փունքը այնպէս խորին տպաւորութիւն
մը կ'ընէ մարդուս վրայ՝ որ երկար ժա-
մանակ ու տարիներով ալ մտքէ չկրնար
ջնջուիլ :

Հորագլտոյն, մարդկեղէն մարմնոյն
և օղին չերմոռքիւնը :

Այլ և այլ կլիմայից կազմութիւն
տուող օդաբանական երևոյթները քննե-
լով, հողուն մէջ, երկրիս երեսը և շըր-
ջասփիւռ օդոյն մէջ բուսական կենաց
պայմաններուն վրայ փորձեր ընելով,
կրցան մարդիկ մեծապէս ընդարձակել
սահմանն որ 'ի սկզբանէ դրեր էր բնու-
թիւնը բազմութիւ օգտակար և զուար-
ճալի բուսոց աճմանը, որոնք հողագրն-
տոյս քանի մը գաւառներուն միայն յա-
տուկ էին : Ա՛յսմանս բնիկ հողերնէն

տեղափոխեցին, և ոչ միայն անսովոր
կլիմայական վիճակի մէջ դրին, այլ
ինչուան նաև մէկ կիսագնտէն հակա-
ռակ կիսագունտն անցուցին զանոնք .
և որովհետև հարաւային կիսագնտոյն
ամառը մեր հիւսիսային կիսագնտոյն
ձմեռուն կը համապատասխանէ, անոր
համար հիւսիսային բուսոց գաղթակա-
նութեանն, աճման, հիւթին վերելու-
թեանն ու ծաղկաբերութեան ժամա-
նակներն յեղաշրջեցին : Այս փոփո-
խութիւնս կրեցին Վատրալիոյ և հարա-
ւային Վերիկոյ տեղական բոյսերը, որ
առաջ ձմեռը կը ծաղկէին հիմա ամա-
ռը կը ծաղկին : Վոյնպէս նաև օդաբա-
նական երևութիւց բուսաբերութեան
հետ ունեցած յարաբերութե քննու-
թիւններով է որ ամէն օր աչքերնուս
առջև մէկ դարու ծեր ծառերու հրա-
շալի տեղափոխութիւնը կը տեսնենք :

Այսպիսի անձուկ և չափաւո-
րեալ փորձերն այսչափ սքանչելի արգա-
սիք յառաջ բերեր են, ինչ պէտք չէ
յուսալ այն ընդհանուր ջանքէն որ հի-
մա ամէն տեղ ձեռք զարնուած է, ըն-
դարձակել օդաբանական հետազօտու-
թեանց սահմանը : Պէքրէլ Վաղղիացի
փորձաւոր երևելի բնագէտը, անցեալ-
ները Վարիզու գիտութեանց ճեմարա-
նին գումարմանց մէկուն մէջ՝ բուսոց
բարեխառնութեանը և անոր օրուն
ընթացքին մէջ կրած այլալուծեանցը
վրայ երեք հազար դիտողութիւնք կը
համրէր, զորոնք յուլիս, օգոստոս, սեպ-
տեմբեր և հոկտեմբեր ամիսներուն մէջ
հաւաքած էր՝ ելեքտրական ջերմաչա-
փով : Իբրև առաջին հետեւութիւն մը
այս բանս վրայ բերաւ Պէքրէլ թէ .
“գետնէն մէկ մէգը բարձրութե դէպ
“ 'ի հիւսիս, օդին բարեխառնութիւնը
“ գրեթէ նոյն է նաև գետնէն տասնը-
“ վեց մէգը բարձրութեամբ դիտուած
“ բարեխառնութեանն հետ ” : Վոյն
դիտողութիւններէն կը հետեւի նաև
թէ ծառի մը այլ և այլ մասանց բարե-
խառնութիւնը նոյն չէ . ինչպէս տե-
րւոյններն ու ճիւղերը շուտով օդին բա-
րեխառնութեանը հետ կը հաւասար-